

DE BLAUWHOEVE EN HAAR LANDERIJEN TE RUMST IN DE 19de EEUW

De naam Blauwhoeve is voor geen enkele Rumstenaar onbekend. We kennen hem immers van de Blauwhoevestraat, een doodlopende zijstraat van de Petrus Van der Taelenstraat. Hiermee stopt ook de kennis van de meeste Rumstenaren omtrent deze hoeve.

Dit artikel handelt over enkele aspecten van de geschiedenis van de Blauwhoeve in de 19de eeuw. In de periode voor 1800 wordt in de "Schepengriffie van Rumst"¹ menigmaal verwezen naar de landerijen omtrent de Blauwhoeve. De Blauwhoeve zelf, is er slechts enkele malen in terug te vinden.

De ligging

De Blauwhoeve stond in de vroegere Morenhoekstraat, niet te verwarren met de huidige Morenhoekstraat, die elders ligt. De vroegere Morenhoekstraat is, wat we zouden kunnen noemen, de huidige Blauwhoevestraat, maar dan doorgetrokken tot aan de huidige Hoge Meentochtstraat, de vroegere Publieke Straat². Wanneer men vanuit de Publieke Straat de Morenhoekstraat, niet meer dan een karrenspoor, insloeg, kwam men na een 150-tal meter stappen aan de linkerkant de Blauwhoeve tegen. Het was een pachthoeve, bestaande uit een pachterswoning, een koeien- en paardenstal, een schuur en een ovenhuis. Naast de pachthoeve bestond het landgoed "Blauwhoeve" nog uit een uitgestrekt patrimonium van bos, veld en akkers, doorkruist met wegels en grachten. De "patroniële landgoederen" kwamen in het noorden tot aan de voornoemde Publieke Straat en in het oosten tot aan de Arme van Rumst, het land van de heer Somers en het land van mevrouw Van de Wiele. In het zuidoosten grensde het aan de toenmalige "baen van Rumpst naar Waerloos", de huidige Kerkhofstraat met aan de overzijde de hof van het kasteel Hof ten Eiken, toen eigendom van mevrouw De Jongh. De westergrens werd gevormd door de "Doolaege Straet", die vroeger eveneens doorliep tot aan de Publieke Straet. In het noordwesten was de boordeigenaar de heer Verbruggen, "maelder".

De hoeve en de landen

De Blauwhoeve zelf bestond dus, zoals reeds aangehaald, uit een pachterswoning, koeien- en paardenstal, schuur en ovenhuis. Ook een hof en land, "het Ovenbuurveld" genaamd, en een gedeelte van "het Schuurveld" hoorden bij de hoeve. De oppervlakte hiervan bedroeg 1 ha 47 a

¹ Vermeulen, Leo, *Schepengriffie van Rumst*, uitgaven 1992 - 1998.

² De straatnamen, gebruikt in dit artikel, zijn steeds de oude straatnamen, tenzij uitdrukkelijk anders vermeld. Na te kijken op bijgevoegd plan.

40 ca. Aan de Blauwhoeve was nog ongeveer 20 ha land verbonden³, verdeeld in 24 percelen. Onderstaande tabel geeft hiervan een overzicht. Op het grondplan op de volgende pag.⁴, getekend op 19 november 1842 door landmeter Le Brun, zijn de hoeve en de landerijen zeer aanschouwelijk voorgesteld.

Nrs.	Naam	Oppervlakte	Nrs.	Naam	Oppervlakte
1	hoeve, hof en land	1 ha 47 a 40 ca	10	Halfbunder	66 a 45 ca
2	het Schuurveld	61 a 25 ca	11	Bieveldeken	67 a 30 ca
3, 4	Achterste Schuurveld	1 ha 29 a 15 ca	12-14	Tweebunder	2 ha 68 a 00 ca
5, 6	Voorste Veld	1 ha 56 a 50 ca	15-19	Vekenveld	4 ha 16 a 70 ca
7, 8	't Peerdsaard	1 ha 47 a 60 ca	20	Eesterbosje	10 a 90 ca
9	Gerstveld	1 ha 11 a 10 ca	21-25	Driehoek	4 ha 54 a 45 ca

De totale oppervlakte van de 25 percelen bedraagt 20 ha 66 a 60 ca.

De eigenaars

1842 is een scharniermoment in de 19de eeuwse geschiedenis van de Blauwhoeve. Tot dan is de hoeve eigendom van de familie Scheppers uit Mechelen⁵. Victor Joannes Baptista Scheppers, geestelijke, "kanonik van het metropolitaan kapittel", is sinds de dood van zijn ouders, "wijlen mijnheer Cornelius Josephus Scheppers en vrouwe Maria Cornelia Extrix", en van zijn zus, "juffrouw Catharina Scheppers" ingevolge een akte van scheiding en deling tussen hem en zijn broer Cornelius Josephus Joannes Scheppers, "getrouwt geweest met vrouwe Victoria Van den Nieuwenhuysen", opgemaakte door nots. Jan Baptist Fremie te Mechelen op 22/9/1842, alleen eigenaar van o.a. de Blauwhoeve en haar landerijen. Het goed is aan zijn ouders gekomen uit hoofde van zijn moeder, "vrouwe (Joanna) Maria (Theresia) Cornelia Estrix", ingevolge een akte van scheiding en deling tussen haar en haar broer "den heer Joannes Franciscus Xaverius Estrix", gepasseerd voor notaris Jan Baptist Hens, te Mechelen, op 27/2/1796.

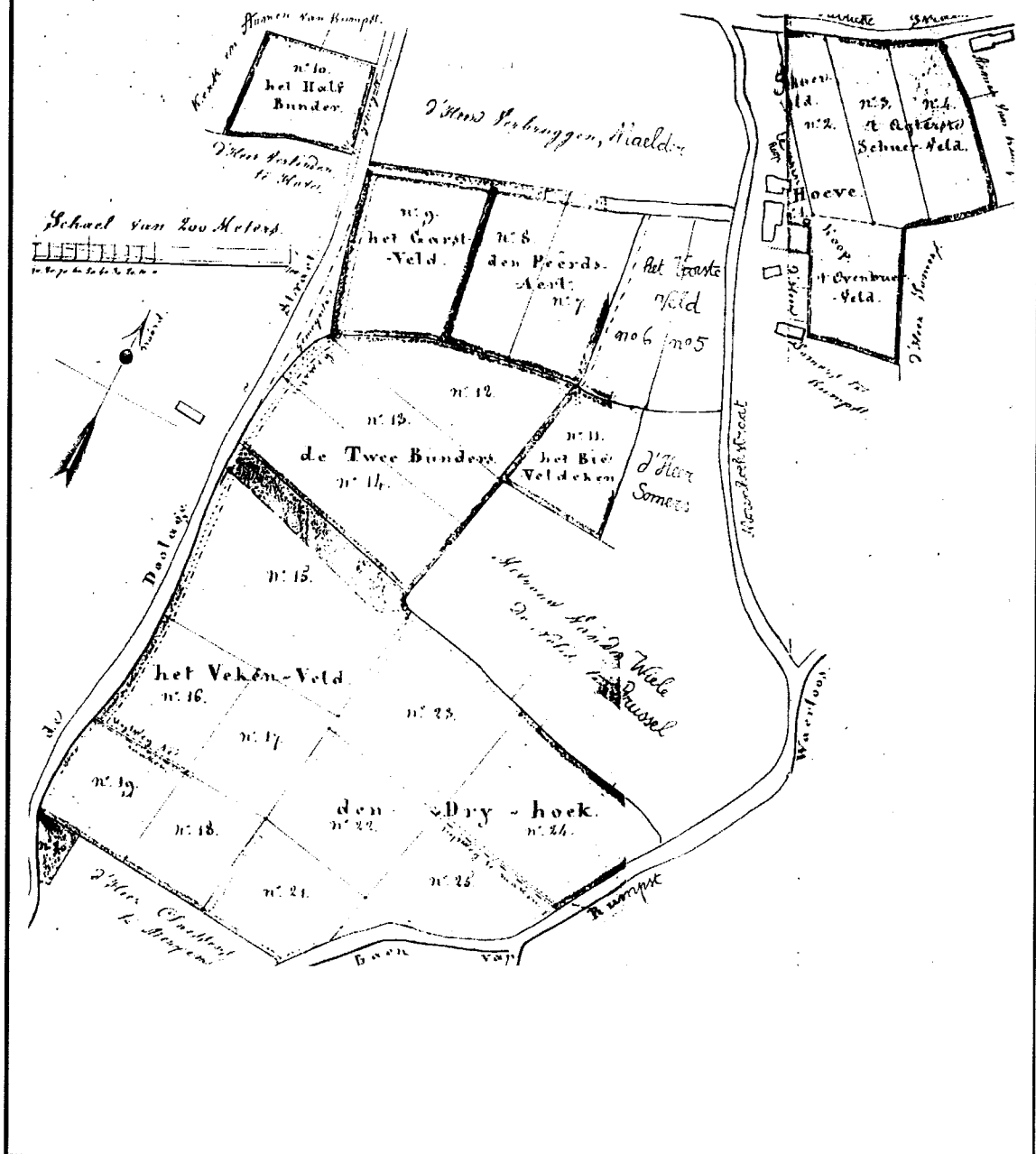
³ Vooral wie reeds oude akten over Rumst doornam, b.v. uit de Schepengriffie van Rumst, bewerkt door Leo Vermeulen, zal hierin bekende toponiemen vinden.

⁴ S.A.M. *Notariaat Jan Baptist Fremie*, volume 733, plan bij akte 252. Het plan zit stevig ingebonden in het volume. De tekening van de hoeve bevindt zich net in de plooi. De noodzaak drong zich om het middelste gedeelte van het plan met de hand zelf bij te tekenen. Met dank aan Henri Installé, stadsarchivaris te Mechelen, zonder wiens medewerking we dit plan niet zouden kunnen publiceren.

⁵ S.A.M. *Notariaat Jan Baptist Fremie*, volume 733, akte 252 van 19/11/1842.

Grond-Plan

van de Hoede genaemd Spouwt-Hoede
met de Landen en van Dependende
gestaen en gelegen binnen de Gemeente
van Rumpft.

De familie Scheppers behoorde tot de oudste en meest vooraanstaande leden van de Mechelse burgerij. Vele leden van deze familie bekleedden belangrijke functies in het stedelijk magistraat en in de geestelijkheid⁶. Voornoemde Cornelius Josephus Scheppers, Victors vader, brouwer, huwde met Joanna Maria Theresia Cornelia Extrix op 26 april 1796 te Mechelen Sint-Rombouts. Deze Joanna Maria Theresia Cornelia Extrix stamde eveneens uit een zeer oud Mechels geslacht⁶. Cornelius Josephus, wonende op de Grote Markt te Mechelen, combineerde zijn ambacht als brouwer met dat van schepen. Later werd hij lid van de "provinciale staten van de provincie Antwerpen" onder Willem I. Daarenboven was hij lid van de provincieraad en van de bestendige deputatie⁶. Zijn zoon Victor Scheppers verwierf vooral naambekendheid in en buiten onze gewesten door het stichten van het "Scheppersinstituut", een school op de Melaan te Mechelen, die vandaag nog zijn naam draagt. Daarnaast was hij huisprelaat van paus Pius IX⁶.

Victor had dus andere zaken rond zijn hoofd dan het beheren van landgoederen. Zodra de erfenis goed en wel geregeld was, ging hij over tot de verkoop van de Blauwhoeve met aanpalende "landen". De Blauwhoeve, omschreven als een "zeer schoone pagthoeve, zeer solidelyk gebouwd en getimmerd met landen van zeer goede kwaliteit en geheel of gedeeltelijk afgezoomd met eiken, olmen en beuken" werd op 15 december 1842 openbaar verkocht te Mechelen.

Joachim Frans Springael, ontvanger van de "directe belastingen", inwoner van Rumst, deed het hoogste bod. De gehele "massa" werd aan hem toegewezen voor de som van 50 365 fr. Maar Springael kocht het niet voor zichzelf. Na de verkoop bekende hij de koop te hebben gedaan in opdracht van Maria Antoinetta Carolina Van der Gracht, gemalin van Leonardus Petrus Josephus Du Bus de Gisignies.

Met Maria Carolina Antoinetta Van der Gracht kreeg de Blauwhoeve alweer een eigenaar van aanzien. Een eigenares, nota bene, ditmaal. Zij stamt uit een adellijke familie, waarvan de verst bekende takken teruggaan tot in de 13de eeuw. Haar voorvaderen droegen o.a. de titels "heer van Ter Gracht in de parochie van Moorsele" (eind 13de eeuw), "heer van Passendale en Schiervelde", "heer van Fretin", ... Naast de Blauwhoeve, bezat Maria Antoinetta Carolina Van der Gracht te Rumst ook nog het Hof Tibur. Zijzelf woonde, samen met haar voornoemde tweede man, op het kasteel van Renesse te Oostmalle. Hof Tibur was hun "huis van plaisantie" of "speelhof". Hof Tibur werd in 1807 gebouwd door Maria Antoinetta Carolina's eerste man, Pierre Joseph De Waepenaert, met diens eerste vrouw, Marie Amélie Joanna Josephina Huens⁷.

In 1864 werd "baron" Stanislas Jozef Maria Idesbald Gislain Van der Gracht de Fretin eigenaar van de Blauwhoeve. Stanislas is een neef van Maria Antonia Carolina Van der Gracht, die in 1864 kinderloos te Brussel was gestorven. Daar Stanislas' vader en moeder respectievelijk in 1854 en 1856 de dood vonden, kwam de Blauwhoeve hem toe.

⁶ Installé, Henri, *Patriciërs en ambachtslui in het stadsbestuur te Mechelen onder Maria Theresia*, p. 104 e.v. Uitgeverij J. Stevens, 1982.

⁷ Geschiedkundige Kring Rumesta, *Hof Tibur*. Rumst, 1992.

Deze eigenaars woonden dus niet zelf op de Blauwhoeve. Nee, terwijl bovenstaande erfenissen en transacties plaatshadden, waren de Blauwhoeve en de landen veilig in handen van haar pachters.

De pachters⁸

Op 27 ventose VIII (half maart 1800) verhuurt de toenmalige eigenaar Cornelius (Josephus) Scheppers, brouwer te Mechelen, voor een termijn van 3 jaar, aan de toen 25-jarige Franciscus Rens, de Blauwhoeve en de landerijen, te Rumst, samen 14 bunder (ongeveer 20 ha) groot. Dit contract, opgemaakt door notaris Vinck, dateert uit de Franse periode. Het gebruik van de republikeinse kalender getuigt hiervan. Dit contract vermeldt eveneens nog de oude vlaktemaat bunder. De grootte van een bunder varieerde van gewest tot gewest. 1 bunder was in onze gewesten gelijk aan ongeveer 1,3 ha. Verder is gestipuleerd dat de huurder de strodaken en het plek- en vitswerk van de lemen muren moet onderhouden.

Het pachtcontract werd steeds verlengd, want bij de verkoop van de Blauwhoeve in 1842 is Frans Rens nog steeds huurder van het huis en de landen. Frans pachtte het landgoed in 1842 voor 725, 62 fr. per jaar. Hij onderhield de hoeve zeer behoorlijk, want hij had de zolder van de paardenstal ingericht en had de stal en de schuur van een "afhang" voorzien⁵. Frans Rens woonde op de hoeve met zijn vrouw Anna Catharina De Winter, die ook meehielp op het land. Samen hadden ze 8 kinderen, waarvan één, Corneel, reeds na een jaar stierf. Vrouw Anna Catharina stierf op 6 december 1842 op de leeftijd van 68 jaar. Frans was toen 69 en een goed jaar later, half maart 1844, liep de pachtovereenkomst ten einde. Ditmaal werd er geen nieuwe pachtovereenkomst tussen de gravin en Frans Rens gemaakt.

Op 14 september 1843 werd voor notaris Jan Frans Gellynck te Antwerpen een pachtovereenkomst gemaakt, voor een termijn van 6 jaar, tussen Maria Antoinetta Carolina Van der Gracht en de nieuwe pachters. Ditmaal werd de Blauwhoeve met aanpalende landerijen niet meer gepacht door 1 persoon.

- Petrus Jan De Vocht, blokmaker te Rumst, huurde "het Vekenveld";
- Philippus Jacobus De Vocht, landbouwer, huurde "het Halfbunder";
- Emmanuel Feremans (gehuwd met Joanna Catharina Hellemans), slachter te Rumst, huurde het Eesterbos, dan land.
- Franciscus Van den Brande (gehuwd met Anna Maria Sofia Peeters), landbouwer te Rumst, huurde de Blauwhoeve met de overgebleven landen.

De eerste 3 pachters houden hun landen in huur tot 1872. Franciscus Van den Brande overleed reeds op 7 december 1844⁹, een goed jaar na zijn ingebruikname van de Blauwhoeve. Zijn weduwe zei de pachtovereenkomst op.

⁸ Vermeulen, Leo, *Archief Laarkasteel Reet: inventaris van het archief van baron Van der Gracht*. Onuitgegeven.

⁹ Geschiedkundige Kring Rumesta, *Parochieregisters van Rumst Sint-Pieter, overlijdens 1804 - 1875*, p. 176. Rumst, 1990

Op 15 mei 1845 werd voor voornoemde notaris Gellynck te Antwerpen een nieuwe pachtovereenkomst gemaakt. Ditmaal verhuurde Maria Antoinetta Carolina Van der Gracht haar hoeve met de landen die in huur zijn geweest bij wijlen Franciscus Van den Brande, opnieuw voor een termijn van 6 jaar, aan Josephus Robberechts (gehuwd met Joanna Theresia Michiels), landbouwer te Leest.

Aangezien Josephus Robberechts in 1849 te kennen gaf dat hij liever afziet van zijn laatste jaar pacht (dat hij dus slechts tot 1850 pachter zal blijven), werd in het najaar van 1849 opnieuw voor notaris Gellynck te Antwerpen een pachtovereenkomst gemaakt, waarin de Blauwhoeve met de landen die deze Robberechts dan nog in huur had, vanaf 1850 verhuurd werd aan Petrus Joannes Ceuppens. Ditmaal betrof het een overeenkomst voor 12 jaar. Deze Ceuppens verlengde zijn pachtovereenkomst in het najaar van 1861 nogmaals met 12 jaar, tot 1874.

In 1872 besliste Ceuppens af te zien van zijn laatste jaar huur, tijdens hetwelk men de hoeve ging verbouwen. In november 1872 sloot baron Van der Gracht (Maria Antoinetta Carolina was op 24 juli 1864 te Brussel gestorven) een pachtovereenkomst af voor 6 jaar met Petrus Franciscus Struyf en Maria Isabella Vervliet, zijn vrouw, landbouwers te Mechelen. De verhuurde oppervlakte bedroeg dan nog 10 ha 10 a en 27 ca. De hoeve was dan herbouwd. Het pachtcontract stelde dat de huurders

- al het stro dat nodig is voor het onderhoud der "poeppen" van pannendaken van de gebouwen moesten leveren;
- de glazen ruiten moesten onderhouden, zowel binnen als buitenshuis;
- het huis en de stallen moesten witten;
- de schouwen moesten vegen.

Op 9 januari 1875 kwam voornoemde baron Van der Gracht met de pachters overeen dat hij 1 ha 80 a 5 ca afnam en beplante voor eigen gebruik. De verhuurde oppervlakte bedroeg dan nog 8 ha. 30 a 22 ca.

In het voorjaar van 1882 kreeg de Blauwhoeve weer nieuwe bewoners. Ditmaal werd de hoeve verhuurd aan 2 gezinnen, die de hoeve elk voor de helft zouden bewonen. De Blauwhoeve werd dan voor 6 jaar verhuurd aan

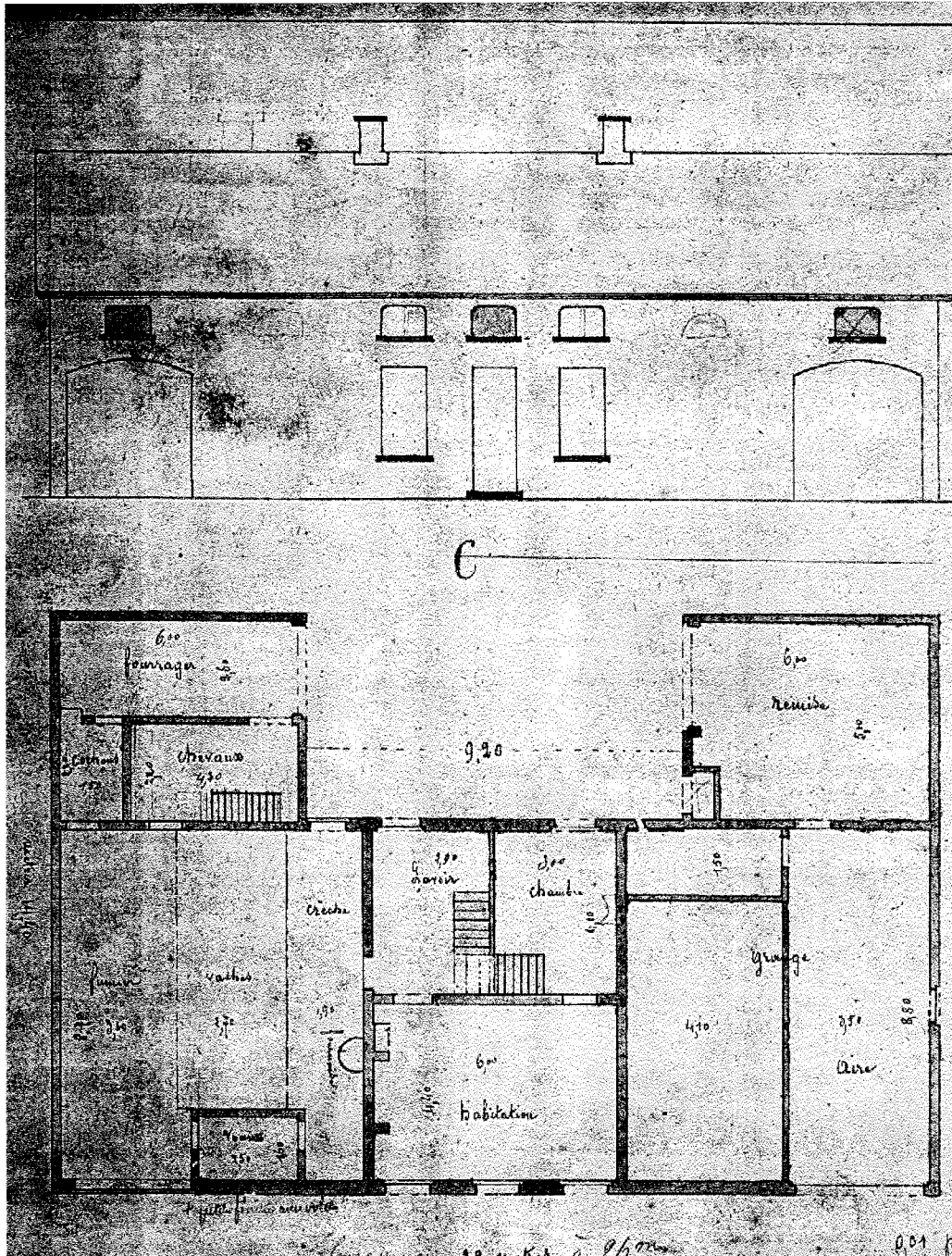
- Philippus Romanus Frans en zijn vrouw Sofia Van Pelt, voor de ene helft;
- Alfons Louis Frans en zijn vrouw Joanna Weymiens, voor de andere helft.

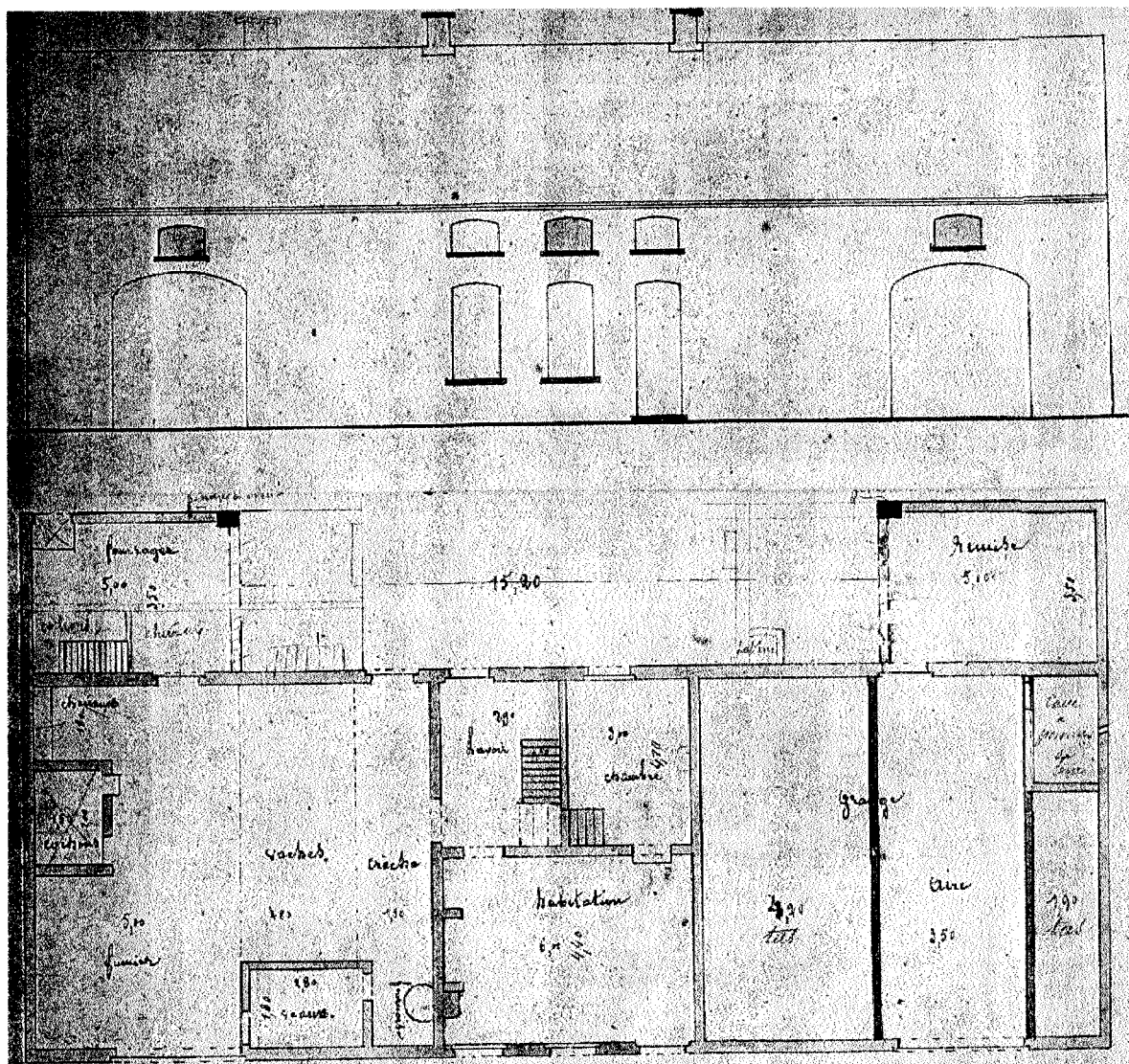
Ook na deze tijd bleef de Blauwhoeve bewoond. En zelfs in de 20ste eeuw kreeg de Blauwhoeve nog nieuwe bewoners. Dit valt echter niet meer binnen het bestek van dit artikel. Uit overlevering is bekend dat de Blauwhoeve in het begin van de jaren 30 afbrandde. Ze is nooit meer heropgebouwd.

Het uitzicht van de hoeve

1842 was een scharnierjaar in de 19de eeuwse geschiedenis van de Blauwhoeve omdat ze dan van eigenaar veranderde. 1871 is echter een al even groot scharnierjaar, want dan veranderde de Blauwhoeve van uitzicht. Deze 2 prachtige plans, het eerste schetst de hoeve voor de verbouwingen, het tweede toont ze na de verbouwingen, zeggen meer dan talloze pagina's tekst.

Toch even dit: de tot voor de verbouwingen perfect symmetrische voorgevel - met in het midden de voordeur, links en rechts ervan één raam en uiterst links en uiterst rechts van de gevel één poort van 3 m breedte - werd gewijzigd. De voordeur kwam op de plaats van het rechterraam en waar eerder de voordeur was, werd een nieuw raam gestoken. Bij deze werd de totale breedte van de hoeve van 22 m naar 26 m gebracht.

De crisis van de jaren 1840

Vorige alinea's geven zo veel informatie uit notarisakten en pachtcontracten en cijfermateriaal uit parochieregisters en kadasterplannen. Zo veel dat een, mijns inziens, erg belangrijk aspect van de 19de eeuwse geschiedenis van de Blauwhoeve over het hoofd zou worden gezien: hoe was de sociaal-maatschappelijke en economische situatie van de bewoners en van de eigenaars? Waren zij gelukkige mensen?

Natuurlijk kunnen we deze vragen nooit helemaal beantwoorden. Toch zijn er tussen de regels van de op het eerste gezicht formele informatiebronnen signalen aanwezig, op basis waarvan conclusies kunnen getrokken worden.

1800. Het jaar waarin de jonge Frans Rens voor de eerste maal de Blauwhoeve huurde. In dat jaar was 60 % van de actieve bevolking werkzaam in de landbouw. Het bevolkingscijfer was beginnen groeien rond 1730 en dit percentage was nodig om de stijgende bevolking te kunnen blijven voeden. Rond 1800 ging dat nog: de aardappel had zijn intrede gedaan omstreeks het einde van de 17de eeuw en was sinds de helft van de 18de eeuw vrij algemeen verspreid. Het op een doordachte manier aanwenden van de landbouwgrond (afwisseling van voedings-, voeder- en nijverheidsgewassen) wierp letterlijk vruchten af. Maar er was een keerzijde. Tussen 1760 en 1830 verviervoudigden de pachtprijzen! Dit had voor gevolg dat de pachters de stijgende pachtprijzen steeds moeilijker konden opbrengen. Ook Frans Rens zat in dat geval. Mogelijk heeft dit, in combinatie met zijn hoge ouderdom, meegespeeld in het feit dat hij in 1843 de pacht niet meer wenste te verlengen.

Het gevolg van de hoge pachtprijzen, was dat de landbouwgrond versnipperde en dat kleinere oppervlakten gehuurd werden¹⁰. Ook de landerijen van de Blauwhoeve werden in 1843 sterk versnipperd: waar in de periode 1800 - 1843 de meer dan 20 ha nog gepacht werd door 1 pachter, waren er nu 4 voor nodig.

Een opeenvolgende serie misoogsten tussen 1840 en 1847 (de oogst werd meer dan gedecimeerd in 1845) versterkten de ellende nog. Lagere opbrengst bracht armoede. Bezuiniging drong zich op - gedwongen dieet dus. Dit leidde tot een verhoogd sterftecijfer. Tussen 1844 en 1849 nam het nationale sterftecijfer met een kleine 20 % toe¹⁰ (in 1850 was er echte weer een forse daling). Frans Van den Brande, die de Blauwhoeve in 1843 huurde voor 6 jaar, stierf op 7 december 1844 op 38-jarige leeftijd. Het is niet denkbeeldig dat een slechte voeding aan de basis lag. Veelzeggend is ook het feit dat zijn weduwe, Anna Maria Sofia Peeters, in 1849 stierf aan cholera! Inderdaad, tussen 8 juli en 30 augustus 1849 overleden in Rumst liefst 43 mensen ten gevolge van cholera...¹¹.

Er zijn ook nog psychologische gevolgen van een hongergevoel: apathie, lusteloosheid, oververmoeidheid, gebrek aan concentratievermogen, afnemende sociabiliteit¹⁰. Dit is dan het antwoord op de vraag: "waren de bewoners van de Blauwhoeve gelukkig?"

In schril contrast daarmee stond de bourgeoisie, rond 1850 zo'n 10 % van de bevolking. Hiertoe mogen de eigenaars van de Blauwhoeve gerekend worden. Deze deinsden er niet voor terug om meer dan 1 inkomstenbron aan te spreken om hun fortuintje op te bouwen. Een blik op de activiteiten van de eigenaars van de Blauwhoeve laat dit meer dan veronderstellen. Het beeld van de goeddoervoedde, rondbuikige burger uit de eerste helft van de 19de eeuw is beslist niet algemeen, want omstreeks die tijd ruimde kwantiteit plaats voor kwaliteit: er werd minder, maar gevarieerder gegeten. En dat had de burgerij in de eerste helft van de 19de eeuw alvast voor op de arbeidersklasse, waar een monotone en caloriearme voeding schering en inslag was⁹.

Tom De Loenen

¹⁰ Scholliers, Peter, *Arm en rijk aan tafel*, p. 18 e.v. Epo, 1993

¹¹ *Geschiedkundige Kring Rumesta, o.c.*, p. 11. Rumst, 1990.